

حق ثبت اختراع در فقه و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و تطبیق آن با اصول و استانداردهای پذیرفته شده سازمان جهانی مالکیت فکری (معنوی) wipo

همایون ابوسعیدی

کارشناس ارشد فقه و حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب

نام نویسنده مسئول:

همایون ابوسعیدی

چکیده

نقش غیر قابل انکار حقوق مالکیت فکری در تحولات صنعتی و تجاری، موجب شده این موضوعات وارد ادبیات حقوقی شود. با ورود حقوق مالکیت فکری به ادبیات حقوقی، حجم قابل توجهی از قوانین و مقررات، به آن اختصاص یافته است به همین منظور حقوقدانان برای تشریح و تبیین آن همت گماشتند. بطور کلی می توان اینگونه بیان نمود که یک آفرینه فکری منحصرأ به خالق آن تعلق ندارد بلکه به نحوی در آفرینش آن مداخله و مشارکت دارد. بنابراین باید همه انسانها بتوانند از آن بهره برداری کنند، پس بنابر این با توجه به اهمیت مالکیت فکری، تصویب قانونی جامع و کامل برای حمایت از این حقوق در حقوق ایران، و مبانی قانونی آن با فقه و کنوانسیونهای بین المللی و حقوق ایران در خصوص حقوق پدیدآورندگان و حق تالیف نیز می توان به تطبیق این حقوق با حقوق ایران و کنوانسیونهای بین المللی پرداخت. و در نهایت به بررسی حق اختراع به عنوان یکی از مهمترین زیر شاخه های حقوق مالکیت فکری و حمایت از آن در حقوق ایران با نگاهی به قانون ثبت اختراعات و طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ و موافقت نامه جنبه های حقوق مالکیت فکری در خصوص الزام آور بودن موافقت نامه مذکور مطابق با حداقل استانداردهای موجود که باعث شده مسئولین ذی صلاح، ما را در انتخاب موافقت نامه فوق در جهت تطبیق با حقوق داخلی مصمم ساخته تا با بررسی قوانین مصوب داخلی در زمینه حق اختراع به نقاط ضعف و کاستی های آن پی ببرند و پیشنهادهایی را در جهت رفع خلاءهای موجود ارائه نمایند.

واژگان کلیدی: مالکیت فکری - قرارداد بین المللی - تجارتی و صنعتی

مقدمه

بیان مسئله

حقوق مالکیت فکری که عمدتاً به موضوعاتی می‌پردازد که زاینده فکر و اندیشه انسان است. و با آفرینش‌های ذهنی بشر در ارتباط است، در حقیقت مقصود و منظور از مالکیت فکری، حقوقی است که نشأت گرفته از فکر، اندیشه و قوه تعقل انسان می‌باشد. البته سازمان جهانی مالکیت فکری (WPO) مالکیت فکری را قانونی برای افراد بواسطه فعالیت‌ها و محصولات فکری در زمینه‌های صنعتی، تجاری، علمی، ادبی و هنری می‌داند. که از دو بخش عمده تشکیل می‌شود: ۱. مالکیت ادبی و هنری- که به اصطلاح از آن به عنوان حق مؤلف (نسخه‌برداری) یاد می‌شود.

۱. مالکیت صنعتی - که حمایت از حق اختراع، را بر عهده دارد.

در اینجا به بررسی حق اختراع به عنوان یکی از مهم‌ترین زیر شاخه‌های حقوق مالکیت فکری و حمایت از آن در حقوق ایران با نگاهی به قانون ثبت اختراعات و طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ و موافقتنامه تریپس به جنبه‌های حقوق مالکیت فکری می‌پردازیم. الزام‌آور بودن موافقتنامه مزبور برای اعضای سازمان تجارت جهانی (بخشی از سند نهایی مذاکرات تأسیس سازمان تجارت جهانی موسوم به دور اروگوئه) به عنوان جامعه‌ترین سند بین‌المللی در خصوص انواع حقوق مالکیت‌های فکری، من جمله حق اختراع است، تاریخ نشان داده اولین کشورهایی که اندیشه مالکیت معنوی در آنها رونق گرفت، انگلستان و فرانسه بودند. در سطح بین‌المللی نیز تاکنون چندین قرارداد مهم در حمایت از حقوق پدیدآورندگان آثار فکری منعقد گشته که از میان آنها معاهده پاریس و پیمان نامه برن، اهمیت بیشتری دارد.

۱. معاهده پاریس در سال ۱۸۸۳م بین سیزده کشور، برای حمایت از مالکیت صنعتی به امضا رسید و در سال ۱۸۸۴م به اجرا گذاشته شد. این قرارداد از موارد زیر حمایت می‌کرد: ۱. اختراعات، ۲. علائم تجاری و خدماتی، ۳. طرح‌های صنعتی.

۲. قرارداد برن، دو سال پس از قرارداد پاریس، یعنی در سال ۱۸۸۶م برای حمایت از آثار ادبی و هنری شکل گرفت. موضوعات مورد حمایت این قرارداد عبارت اند از: رمانها، داستانهای کوتاه، اشعار و نمایشنامه ها. ترانه ها، اپراها، موسیقیها و سوناتاها. طرحها، نقاشیها، پیکرتراشیها و آثار معماری. این دو قرارداد، در آغاز شکل گیری چند عضو بیشتر نداشت. اما به تدریج اکثر کشورهای جهان به آنها پیوسته اند و از اعضای آن به شمار می‌روند. قرارداد پاریس تاکنون بارها مورد اصلاح قرار گرفته است.

پیشینه تحقیق

پیشینه این رشته از حقوق به چند دلیل واجد اهمیت به نظر می‌آید.

نخست اینکه یکی از ادعاها در خصوص حقوق فکری این است که این امر یک پدیده فرا ساختاری است که در جهت پاسخ گویی به مرحله پیشرفت صنعتی جوامع سرمایه داری شکل گرفته است. طبیعتاً چنین برداشتی مستلزم ارائه شواهد تاریخی قابل توجیه است. دوم اینکه تاریخ در ارائه یک تحلیل اقتصادی برای پذیرش حقوق فکری واجد اهمیت فراوان است پیروان تحلیل اقتصادی حمایت از حقوق فکری این گونه استدلال می‌کنند که حقوق فکری در جهت تامین برخی اهداف چون ارتقای سطح رفاه در جامعه، رشد اقتصادی، پاداش به خاطر خلاقیت و نوآوری و ... استوار می‌باشد. به لحاظ موضوع بخش قابل ملاحظه ای از انواع حقوق مالکیت فکری دارای تاریخچه ای طولانی نبوده و از قدمت چندانی برخوردار نیستند. با توجه به اینکه نظام حقوقی ایران وابسته به فقه امامیه میباشد، بحث مالکیت معنوی در فقه شیعه از موضوعات مستحدثه فقهی به شمار می‌آید و فقها باید حکم آن را از مبانی فقهی شیعه استخراج کنند و در اختیار جامعه اسلامی قرار دهند. در میان فقها دو نظریه مختلف پیرامون آن وجود دارد. برخی عقیده دارند مالکیت معنوی موضوعی نیست که قابل تطبیق بر موضوعات فقهی در باب عقود باشد و از این رو، آن را به رسمیت نشناخته اند. برخی دیگر کسانی هستند که معتقدند می‌توان بر اساس چارچوبهای فقهی شیعه، آن را به رسمیت شناخت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی مسأله حقوق مولفین و مخترعین، به دلیل فتوای حضرت امام در تحریرالوسیله مبنی بر عدم ثبوت چنین حقوقی در شرع، به بحث پیچیده‌ای تبدیل شد. برخی از فقیهان براین باورند که مالکیت معنوی از طرف شارع امضاء و اعتبار نشده است آنان می‌گویند با اینکه منشاء اعتبار این نوع مالکیت در زمان شارع نیز وجود داشته، اما چون عرف آن زمان هیچگونه اعتباری برای آن قائل نبوده، شارع نیز از کنار آن با سکوت گذشته است. در اروپا به طور روشن این بحث در عهد رنسانس در خصوصاً صنعت پدید آمد، در سال ۱۷۰۹ در انگلیس قانونی به تصویب ملکه رسید که این حقوق را برسمیت می‌شناخت. در اوایل همین قرن در فرانسه نیز قانونی به همین مضمون به تصویب رسید و کم‌کم بسیاری از کشورهای دیگر در اروپا، آمریکای لاتین و آسیا دست به وضع چنین قوانینی زدند. البته پاره‌ای از کتب و مقالاتی که در این زمینه منتشر شده به شرح ذیل می‌باشد:

۱. میرحسینی، سیدحسن - حقوق اختراعات، چاپ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۷.

۲. فتحی‌زاده، امیرھوشنگ - موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری TRIPS و تطبیق با مقررات مربوط به حق مالکیت فکری در ایران در خصوص حق اختراع

۳. بزرگی، وحید - (۱۳۸۰) سازمان تجارت جهانی حقوق مالکیت فکری و کشورهای در حال توسعه اطلاعات سیاسی و اقتصادی - سال شانزدهم شماره پنجم و ششم.

۴. عابدی درچه، مرتضی - مالکیت معنوی - پایان‌نامه دانشگاه شهید بهشتی - تهران ۱۳۷۳.

۵. دشتی، وحید - معرفی قراردادهای انتقال تکنولوژی با تکیه به قراردادهای مرتبط.

مفهوم حقوق مالکیت فکری: حقوق مالکیت فکری به دلیل نقش اصلی آن در توسعه صنعت و ارتقاء و انتقال تکنولوژی مورد توجه روزا فزون جامعه جهانی قرار گرفته و روز به روز بر گستره و اهمیت آن اضافه می‌شود. که در یک نگاه کلی به حقی اطلاق می‌شود که برای افراد خلاق، هنرمند، نویسنده و طراح و ... وجود دارد. و آثار غیرمادی به وجود آمده توسط آنها را مورد حمایت خود قرار می‌دهد تا باعث پیشرفت علم و دانش در جامعه و حفظ حق و حقوق افراد خالق آن آثار شود. در راستای شناسایی این حقوق پس از توضیح مختصر اجزای تشکیل دهنده آن مانند حق و معنوی و ... به تعریف حقوق مالکیت فکری با ذکر نظرات اساتید محترم حقوق می‌پردازیم. حق در لغت به معنای، راست و درست، ضد باطل، یقین و عدل و ... است. و در اصطلاح حقوقی عبارت است از توانایی و اقتداری که حقوق هر کشور به اشخاص می‌دهد تا از مالی مستقیم استفاده کنند یا انتقال مال و انجام کاری را از دیگری بخواهند. از نظر حقوقی، می‌توان گفت که حق عبارتست از سلطه‌ای که برای شخص بر شخصی دیگر یا مال یا شیئی جعل و اعتبار می‌شود. حق از زوایا و جهات مختلف موضوع تقسیم‌بندی‌های متفاوتی قرار گرفته است. از جمله می‌توان به تقسیم حق به حق عینی و دینی و حق مالی و غیر مالی و ... اشاره کرد. یکی از مهم‌ترین تقسیم‌بندی‌ها، تقسیم حق به حق مالی و حق غیرمالی و به عبارتی حق معنوی است در ارزیابی و مقایسه این دو حق با همدیگر می‌توان گفت که از جهاتی با یکدیگر متفاوت هستند. ۱- از جهت ماهیت حقوقی ۲- مینا ۳- آثار.

اولین تفاوت از جهت ماهیت حقوقی است به این دلیل تفاوت دارند که حق مالی یک حق اقتصادی قابل معامله و انتقال است ولی حق معنوی وضعیتی است که قانون‌گذار آن را به وجود آورده و وسیله اجرای حق مالی است لذا قابل انتقال و اسقاط نیست.

دومین تفاوت از جهت مینا است زیرا مبنای شناسایی حق مالی احترام به اموال دیگران است، در حالی که حرمت حق معنوی را می‌توان بر مبنای حرمت انسان و شخصیت او توجیه کرد.

سومین اختلاف از حیث آثار است به این دلیل که از آثار حق مالی قابلیت انتقال و معامله است و در مقابل عقود و سایر اسباب قانونی به غیر صاحب اثر انتقال می‌یابد. اما حق معنوی برای حفظ حرمت و شخصیت پدید آورنده است. معنوی نیز در لغت به معنای باطنی، حقیقی و مقابل مادی، ظاهری و صوری به کار رفته است. و در اصطلاح نیز مقابل مادی قرار گرفته و برگرفته از اندیشه و فعالیت و تراوشات فکری انسان است.

در یک تقسیم بندی کلی مالکیت را می‌توان به دو نوع تقسیم کرد

۱. **مالکیت فیزیکی:** مالکیتی است که به اموال و دارایی‌های فیزیکی و مادی ما توجه دارد مانند مالکیت خانه، زمین، خودرو، کالا، موجودی انبار و غیره ... که دارایی‌ها دارای ارزش مادی بوده و برای اثبات مالکیت آنها معمولاً استناد به یک سند مکتوب و یا سند خاصی که تعلق آن به فرد خاصی می‌شود.

۲. **مالکیت فکری:** هر نوع دارایی غیر فیزیکی دیگر همچون دانش فنی، بانک اطلاعات تجاری، ایده‌ها، طرح‌های صنعتی و غیره ... به معنای تسلط و حق برخوردار از آثار ناشی از فعالیت‌ها و تراوشات فکری انسان در زمینه‌های ادبی، هنری، علمی، تجاری و صنعتی است و حقوق مالکیت فکری مانند تمامی حقوق مالکانه دیگر به معنی شناسایی تسلط و مالکیت قانونی صاحب اثر نسبت به اثر خلاقانه وی است که تمامی امتیازات و منافع و تکالیف قانونی موجود نیز بنا به تناسب به آن اضافه می‌شود. همچنین در تعریف حقوق مالکیت فکری حقوق‌دانان اتفاق نظر ندارند. بنابراین به ذکر مصادیق آن اکتفا شده است. این نوع مالکیت در حالت معمولی دارای سند و یا نوشته مکتوبی مانند مالکیت فیزیکی نیستند که تعلق آن به فرد خاصی را اثبات کند. مانند یک ایده که منجر به وجود آمدن یک قطعه موسیقی می‌شود و یا یک اثر هنری به همین خاطر در کنوانسیون‌ها و حتی در موافقت‌نامه‌ها مانند (TRIPS) که جنبه‌های مرتبط با حقوق مالکیت فکری دارند، نسبت به کنوا نسپون‌های قبلی کامل‌ترند.

دکتر صفایی، مالکیت فکری را حقی می‌داند که دارای ارزش اقتصادی و داد و ستد است، اما موضوع آن شیء معین مادی نیست. موضوع این حقوق فعالیت و اثر فکری انسان است.

دکتر کاتوزیان نیز حقوق مالکیت فکری را حقی می‌داند که به صاحب آن اجازه می‌دهد از منافع و شکل خاصی از فعالیت یا فکر انسان به صورت انحصاری استفاده نماید. در نتیجه می‌توان گفت مالکیت فکری به صاحب حق انحصاری اثر، حق کنترل نسخه برداری و سایر کاربردها از آثار خلاقانه را برای دوره زمانی محدود می‌دهد. موافقت‌نامه (TRIPS) راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری نیز

کلیه مباحث و حوزه های مرتبط با حقوق مالکیت فکری شامل علائم تجاری، نشانه های جغرافیایی، طرح های صنعتی، اختراع، طرح های ساخت مدارهای یکپارچه و حفاظت از اطلاعات افشاء نشده برنامه های رایانه ای و پایگاه های داده و حقوق مالکیت ادبی و هنری را پوشش می دهد. بطور کلی می توان گفت حقوق مالکیت فکری عبارت است از حقی که از محصولات و تراوشات فکری بشر حمایت می کند و موضوع آن غیر ملموس می باشد و با توجه به خصیصه غیر مادی و غیر ملموس این حقوق مالکیت فکری، از ویژگی های خاصی برخوردار می گردد که یکی از ویژگی های خاص آنها در این است که نقض این گونه مالکیت ها می تواند آسان تر از نقض مالکیت های عینی صورت پذیرد. همین امر باعث شده که حمایت از این دسته از حقوق مورد اقبال و توجه روز افزون جامعه جهانی قرار گیرد و در زمینه حمایت از آنها، اسناد بین المللی، پروتکل و موافقتنامه منعقد شده و دولت ها در موضوعات و بخش های مختلف این حقوق به وضع قوانین، و استراتژی لازم اقدام گردد. همچنین بکارگیری عنوان «حقوق مالکیت معنوی» از سوی برخی از حقوقدانان ایرانی مورد انتقاد قرار گرفته است و عبارتی «حقوق مالکیت فکری» را پیشنهاد می کنند. این گروه معتقدند از آنجایی که کلمه معنوی سیر در عالم معنا و باطن را در ذهن متداعی کرده و از طرفی در مقابل کلمه مادی قرار می گیرد، به خاطر معانی گسترده اش آن گونه که باید و شاید حق مطلب را در رابطه با معنی و مقصود مورد نظر ادا نمی کند. در حالی که منظور از مالکیت فکری، حقی است که از فکر، تعقل و اندیشه انسان نشأت گرفته است. در مقابل عده ای از صاحب نظران حقوق مالکیت معنوی را برای این مجموعه توصیه می کنند. و آن را دارای شمول و عموم بیشتری می دانند. آن ها معتقدند گرچه بکارگیر اصطلاح حقوق مالکیت فکری در اغلب موارد این مجموعه صحیح است و با زبان فارسی مانوس تر، اما در همه موضوعات مالکیت معنوی مثل علائم و اسامی تجاری و حق انتساب اثر به پدید آورنده به راحتی قابل پذیرش نیست. زیرا منشاء استفاده از نام تجاری برای جلوگیری از خدعه و نیرنگ و رقابت ناسالم و حق انتساب اثر، الزاماً تفکر، اندیشه و خلاقیت فکری نیست بلکه متعلق آن چیزی است که به اندیشه مربوط می شود. و برخی از آن ها نیز تنها به این دلیل که وجود ندارند، در این مقوله قرار می گیرند. مثل سرفقلی وقتی به قوانین سال های ۱۳۲۲ تا ۱۳۷۶ قانون موجر و مستاجر نگاه می کنیم هر جا کلمه سرفقلی بکار رفته منظور حق کسب و پیشه و تجارت بوده. این درحالی است که مشروعیت در حق کسب و پیشه و تجارت همیشه از لحاظ شرعی محل بحث و مناقشه و تردید بود اما سرفقلی همیشه مجاز بوده است. علت اینکه حق کسب و پیشه و تجارت در قوانین ما بیشتر مورد توجه است. بخاطر این بود که مستاجر مدتی زحمت کشیده و مشتری به دست آورده و البته به نظر می رسد اصطلاح حقوق مالکیت وقتی فکری عنوان مناسب تر و گویاتری جهت این گونه حقوق باشد. زیرا واژه معنوی در اغلب موارد در مقابل مادی، تعریف شده است. و آنچه از این عنوان به ذهن متبادر می شود حقی کاملاً معنوی و اخلاقی و غیرمالی بوده که قابل تقویم به پول نیست. و به عنوان نمونه می توان حق مخترع نسبت به انتساب اثر به او را در زمره حقوق معنوی دانست و در مقابل آن از حقوق مادی متعددی یاد کرد. در حالی که حقوق مالکیت فکری حاصل خلاقیت ذهن و هوش انسان است. همچنین حقوق مالکیت معنوی با این ایراد اساسی مواجه است که می تواند با حقوق معنوی دارندگان حق مؤلف یکی گرفته شود حقوق مالکیت فکری در زمینه مالکیت ادبی و هنری هم شامل حقوق مادی و هم حقوق معنوی است.

اقسام حقوق مالکیت فکری حقوق مالکیت فکری به طور سنتی و بر حسب موضوع آن به دو دسته کلی تقسیم می شود.

۱- حقوق مالکیت ادبی و هنری (حق مؤلف) ۲- حقوق مالکیت صنعتی.

حقوق مالکیت ادبی و هنری یا کپی رایت : (حق مؤلف)

موضوعات مورد حمایت شامل طیف گسترده ای از آثار علمی و ادبی شفاهی (اشعار، کنفرانس ها، خطابه ها، نطق ها و دفاعیات و کلا و ... و کتبی (کتاب، مجلات، جزوات و ...)، آثار صوتی یا سمعی (ترانه ها و مداحی ها و ...) تصویری یا بصری (فیلم- تئاتر و ...) از طریق رادیو، تلویزیون و تئاتر و سینما و آثار تزئینی- نمایشی و تجسمی (انواع طرح های فرش، گلیم، عکاسی، معماری و صنایع دستی و ...) و آثار کامپیوتری (که در محیط کامپیوتری تولید می شوند) است. هدف اصلی مالکیت ادبی و هنری، حمایت و حفاظت از آثار ادبی، هنری و علمی می باشد. البته بین حقوقدانان مناقشاتی در خصوص بکارگیری اصطلاح «مالکیت ادبی و هنری» و اصطلاح «حق مؤلف» به جای آن وجود دارد. گرچه به نظر می رسد اصطلاح حق مؤلف به دلیل این که بیشتر برای نویسندگان بکار می رود و سایر هنرمندان مثل عکاس و مجسمه ساز و ... را در بر نمی گیرد و به عبارتی به دلیل محدود بودن دایره شمولش، جایگزین مناسبی برای مالکیت ادبی و هنری نباشد. این حقوق در زبان انگلیسی نیز معادل دارد که به آن «کپی رایت» جهت منع و جلوگیری از نسخه برداری و تکثیر غیرقانونی اثر یاد می شود. که البته این نوع مالکیت در عرصه حقوق داخلی به موجب قانون حمایت از حقوق مؤلفان و محققان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و در عرصه بین المللی توسط معاهداتی من جمله کنوانسیون برن در زمینه حمایت از حقوق مؤلف مورد پشتیبانی قرار گرفته است.

حقوق مالکیت صنعتی : با پیشرفت و تکامل صنعت برای حفظ آثار صنعتی و اختراعات، و تشویق صنعتگران و مخترعین حقوق مالکیت صنعتی مطرح شد و روز به روز دامنه اختراعات توسعه یافت و صنعتگران از آن بهره مند می شدند. به همین منظور بتدریج در قوانین مربوط به حمایت آثار مخترعین و صنعتگران تحولاتی پدید آمد تا به حدی که امروزه در تمامی کشورهای اروپا، امریکا و آسیا قوانینی برای حفظ حقوق مالکیت صنعتی و اختراعات اشخاص وضع و به اجراء گذاشته شده است. (مالکیت صنعتی به دودسته تقسیم می شوند که شامل)

۱. علائم - مثل علائم تجاری و جغرافیایی که می توانند به مدت نامحدودی به شرط حفظ شکل متمایز آن ها مورد حمایت قرار گیرند.

۲. حقوق مربوط به اختراعات و طرح های صنعتی و اسرار تجاری - معمولاً در مدت محدودی مورد حمایت قرار می گیرند. در ایران اولین قانون در رابطه با حمایت از مالکیت صنعتی در سال ۱۳۰۸ به تصویب رسید. متعاقباً قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب سال ۱۳۱۰ در ۲۵ ماده به تصویب مجلس وقت رسید و در حال حاضر مهم ترین قانون در حوزه مالکیت صنعتی قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۶/۸/۶ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی است که پس از موافقت مجلس با اجراء آزمایشی آن به مدت ۵ سال در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۳ به تأیید شورای نگهبان رسیده است. از مهم ترین معاهدات بین المللی در زمینه مالکیت صنعتی نیز معاهده پاریس به سال ۱۸۸۳ می باشد که بعدها بارها و بارها مورد اصلاح و بازبینی واقع شده است. در تشخیص و قرار گرفتن موضوعات و عناوین مختلف در گروه مالکیت صنعتی و ادبی هنری بین حقوق دانان و صاحب نظران مناقشات و اختلافات عقیده وجود دارد. اما بدون توجه به مناقشات موجود و فارق از هرگونه شک و دودلی می پذیریم که حق اختراع به عنوان یکی از بارزترین و مهم ترین زیرشاخه ها و مصادیق حقوق مالکیت صنعتی و تجاری است. همچنین حقوق مالکیت صنعتی نیز خود دارای موضوعات و مصادیق مختلفی است که در میان مصادیق مختلف این حقوق، اختراعات به لحاظ نقش مهمی که در زندگی بشر و پیشرفت انسان ها دارند از اهمیت خاصی برخوردار هستند. به تبع آن ثبت اختراع نیز به دلیل نقش مهمی که در زندگی بشر دارد از جایگاه ویژه ای در حقوق مالکیت فکری برخوردار است. حقوق مالکیت فکری نیز در ترویج اختراعات و نوآوری ها و انتقال آن به کشورهای دیگر نقش مهمی دارد.

جایگاه حق اختراع در حقوق مالکیت فکری حقوق مالکیت صنعتی یکی از شاخه های مهم حقوق مالکیت فکری به شمار می آید. که به خلاقیت ها و تراوشات فکری انسان در زمینه های صنعتی مربوط می شود. و عمدتاً به موضوعاتی می پردازد که برگرفته از فکر و اندیشه انسان است و با فرآورده های ذهنی بشر ارتباط مستقیم دارد و موضوع این نوع مالکیت هم عمدتاً غیرقابل لمس است. حقوق مالکیت صنعتی نیز خود دارای موضوعات و مصادیق مختلفی است که در میان مصادیق مختلف این حقوق، اختراعات به لحاظ نقش مهمی که در زندگی بشر و پیشرفت انسان ها دارند از اهمیت خاصی برخوردار هستند. به تبع آن ثبت اختراع نیز به دلیل نقش مهمی که در زندگی بشر دارد از جایگاه ویژه ای در حقوق مالکیت فکری برخوردار است. حقوق مالکیت فکری نیز در ترویج اختراعات و نوآوری ها و انتقال آن به کشورهای دیگر نقش مهمی دارد. در این زمینه دولت ها و سازمان های بین المللی به اکتشاف و ترویج آن توجه و کوشش بسیاری داشته و تاکنون اسناد بین المللی زیادی را منعقد نموده و قوانین داخلی مناسبی را نیز برای رعایت هر چه بیشتر حقوق صاحبان اثر و فکر و اندیشه وضع کرده اند.

تعریف حق اختراع حق اختراع حقی است که مخترع و سازنده اثر اختراعی در اثر ثبت اختراع و به صورت انحصاری و موقت و مشروط به رعایت تکالیف مقرر در قوانین مربوط در جهت استعمال، انتقال، فروش، عرضه، واردات و اعطای مجوز بهره برداری به دست می آورد. قبل از ورود به مباحث اصلی حق ثبت اختراعات، جهت آشنایی بهتر و بیشتر با این تأسیس مهم حقوقی ابتدا به بررسی مفهوم حق اختراع در ایران و سپس در عرصه بین المللی ضمن تمییز آن با مفهوم اختراع مبادرت می ورزیم.

مفهوم حق اختراع در حقوق ایران حق اختراع یا حق مخترع زمانی موضوعیت دارد که یک اختراع و ابداع در عالم خارج تجلی پیدا کند و به عبارتی به وجود آید. اختراع از نظر لغوی به معنای آفریدن، نوآوری کردن، ایجاد کردن، چیزی نو انگاختن و به وجود آوردن است. و مخترع به شخصی اطلاق می شود که این نوآوری و اختراع توسط وی به وجود می آید. اختراع پس از آن که از قوه نبوغ و فکر مبتکر (مبدع) بالفعل درآید، دو تجلی متفاوت را به وجود می آورد. اولین تجلی صورت مادی و ظاهری آن است که زودتر مورد توجه قرار می گیرد. دومین تجلی که در ذهن مخترع نقش می بندد، صورت ذهنی و تخیلی آن است. در حقوق ایران، دیدگاه های مختلفی در خصوص اختراع وجود دارد. برخی از حقوق دانان، اختراع را پدید آوردن، ابداع محصول صنعتی بی سابقه، کشف وسیله نو، کاربرد وسایل موجود برای به دست آوردن یک نتیجه یا محصول صنعتی و کشاورزی، تعریف نموده اند. عده ای دیگر از حقوق دانان در تعریف حق اختراع گفته اند، حقی انحصاری است که قدرت عمومی به صاحب ابداع جهت بهره برداری از ابداع مزبور و به جریان انداختن آن اعطا می نماید. موجب تشویق مخترعین و بارور شدن نبوغات بشر می شود. در صورت عدم حمایت قانونی، بیم دستبرد و سرقت و سوء استفاده از اختراع، خود از عرضه و تکثیر اختراع امتناع و باعث رکود صنعت و تکنولوژی می شود. بر اساس قوانین موجود در کشور «حق اختراع، حقی است انحصاری، که در مورد یک اختراع که روشی نو برای انجام یک کار یا راه حل فنی جدیدی برای مسأله می گشاید، اعطا می گردد. این امر در مورد یک محصول یا فرآورده و یا پروسه ای از یک جریان نیز صادق است». در قانون ثبت علائم و اختراعات ایران مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ تعریفی از حق اختراع به عمل نیامده است. البته در قانون حمایت از ثبت اختراعات، طرح های صنعتی، علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ هم نیز تعریفی از حق اختراع نشده است اما خود اختراع را تعریف نموده است. ناگفته نماند که از حق اختراع همواره و کراراً به عنوان یک حق انحصاری یاد می شود. حق اختراع در حقیقت مجموعه ای از حقوق اختصاصی اعطا شده توسط دولت به فرد متقاضی بوده که بر اساس آن دیگران نمی توانند برای مدت مشخصی از یک محصول استفاده کنند. طبق جزء الف بند ۲ ماده ۱ پیش نویس لایحه ثبت اختراع ایران اینگونه تعریف شده که اختراع به معنای فکر یک مخترع است که در زمینه فناوری راه حل عملی برای یک مسئله خاص ارائه می کند. برای اینکه قانون از حق اختراع حمایت های لازم را به عمل آورد، مخترع

باید اختراع خود را طبق شرایط خاص به ثبت برساند. در این جا لازم است به این نکته مهم اشاره کنیم که در حقوق انگلستان به صورت ظاهری و مادی اختراع invention و به صورت ذهنی و تخیلی آن مد نظر ماست Patent می گویند.^۱ آنچه در اینجا مقصود نظر است اختراع و حمایت از آن به معنای دوم می باشد.

مفهوم حق اختراع در مقررات بین المللی در قوانین اکثر کشورها از جمله قانون آمریکا و انگلستان تعریف دقیق از اختراع نشده است. منبع در قانون مدل سازمان جهانی مالکیت فکری هم به مانند کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی تعریفی از حق اختراع نشده است. لکن از اختراع تعریف نموده است که اختراع بر اساس آن عبارت است از ایده یک مخترع که در زمینه تکنولوژی راه عملی برای یک مسئله خاص ارائه می کند که ممکن است مربوط به یک قرارداد یا یک فرآیند باشد.

این تعریف می تواند مورد استفاده کشورهای در حال توسعه باشد. به عبارت دیگر اختراع ایده جدیدی است که در عمل امکان حل مشکلی خاص در حیطه صنعت را اعم از محصول یا فرآیند امکان پذیر می کند.^۲

تمیز حق اختراع از اختراع در این مبحث با مدنظر قرار دادن تعریف لغوی و اصطلاحی اختراع، به مقایسه آن با یکی از عناوین مشابه یعنی حق اختراع می پردازیم که اغلب در تشخیص آن دچار اشتباه می شویم. اختراع که برگرفته از قوه ذهنی و تخیل بشر است عبارت است از قوه به فعل درآمدن یک فکر و ایده با استفاده از وسایل موجود در طبیعت از طریق ابداع یک محصول جدید صنعتی یا کشاورزی. اختراع معادل واژه انگلیسی Invention است و در علوم و رشته های مختلف به ویژه علم صنعت و فن آوری کاربرد دارد و مورد استفاده قرار می گیرد. یک فرد نوآور و مخترع با خلق یک پدیده جدید مطابق قانون حقی را به دست می آورد که دیگران ناگزیر به رعایت آن هستند و با اعطای چنین حقی به نوآوران ضمن ایجاد امنیت خاطر برای آنها، جامعه را از اثرات آن بهره مند می سازد این حق که مورد استفاده در علم حقوق است، حق اختراع نامیده می شود. در بند ۱ ماده موافقت نامه تریپس، صرفاً به بیان شرایط و معیارهای یک اختراع قابل ثبت پرداخت و از اختراع، تعریفی ارائه نداده است. به نظر می رسد عدم تعریف اختراع در موافقت نامه تریپس به دلیل نبود اتفاق نظر بین تدوین کنندگان این موافقت نامه در خصوص مفهوم حق اختراع می باشد. که البته این مسئله خود به نفع کشورهای در حال توسعه می باشد. زیرا به این کشورها، مجال و اختیار استفاده و بهره برداری از اختراع را با توجه به معیارهای خاص کشور خود می دهند. به عبارتی دیگر کشورها می توانند اختراع را بر مبنای معیارهای خود تعریف و توصیف نمایند.

حق اختراع عبارت است از: امتیازی انحصاری که دولت برای مدت معینی در قبال افشای یک آفریده و اثر مفید، ابتکاری و دارای کاربرد صنعتی به مخترع اعطا می نماید. با توجه به تعریف اختراع و حق اختراع، بدیهی است که این مفهوم کاملاً با یکدیگر متفاوتند و استعمال آنها به جای یکدیگر صحیح به نظر نمی رسد. لذا آنچه اینجا مورد نظر است حق اختراع و معادل واژه انگلیسی Patent (حق ثبت اختراع) است نه موضوع آن یعنی اختراع (invention).

پیشینه تاریخی حمایت از حق اختراع سیر تحول حیات بشر از دوران های مختلفی عبور کرده است جامعه کشاورزی و به دنبال آن جامعه صنعتی به عصر اطلاعات راه یافته است. مالکیت صنعتی به عنوان زیر شاخه حقوق مالکیت فکری به خلاقیت های فکری بشر در زمینه صنعت مانند: اختراعات، طرح های صنعتی و ... مربوط می شود. گرچه از دیدگاه بسیاری از حقوقدانان، این دسته از مالکیت در گذشته بسیار دور یعنی از زمان اجتماعی شدن انسان و مراودات تجاری وی با سایر افراد پا به عرصه وجود گذاشت. اما در واقع سابقه تکامل و شکل گیری این تأسیس حقوقی را باید همراه با رواج انقلاب صنعتی و اقتصاد مدرن و اختراع صنعت چاپ دانست که با گسترش صنعت و اقتصاد رونق بیشتری یافته است. در ابتدا حمایت از اختراع از طریق اعطای امتیاز یا طرح دعاوی در محاکم صورت می گرفت این رویه تا اواسط قرن هفدهم ادامه داشت بعد از قرن هفده بسیاری از کشورها درصدد تهیه قوانین برای حمایت از اختراع در بعد ملی برآمده و آمریکا در سال ۱۷۹۰ میلادی و بعد از آن فرانسه در سال ۱۷۹۱ میلادی اولین قانون ملی خود را در رابطه با حمایت از اختراع به تصویب رساندند. به هر حال، با توسعه صنعت و گسترش روابط ملل و ظهور اختراعات نو، مشروعیت حقوق مالکیت صنعتی به عنوان یک ضرورت تاریخی پذیرفته شده و به موجب قراردادی که بین یازده کشور صنعتی به امضاء رسید در روز ۲۰ مارس ۱۸۸۳ این نوع مالکیت شناسایی رسمی و تصویب شد. در این فصل با نگاهی گذرا به پیشینه حمایت از حق اختراع به عنوان یکی از شاخه های مالکیت فکری، فرآیند تحول این رشته از حقوق را در حقوق داخلی و در عرصه بین المللی مورد بررسی قرار می دهیم لذا مطالب این فصل در دو مبحث یعنی در حقوق ایران و حقوق بین المللی عرضه می شود.

^۱ در حقوق انگلیسی واژه patent هم به معنی حق اختراع و هم به معنی ورقه اختراع بکار می رود. ر.ک.

^۲ سند تنظیم شده توسط دفتر بین المللی (WIPO) مفاهیم اساسی حمایت از مالکیت صنعتی، مجموعه مقالات سمینار ملی نقش مالکیت صنعتی در

توسعه اقتصادی، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، ۲۰ تا ۲۲ شهریور ۱۳۷۴، ص ۱۸.

^۳ WIPO, Intellectual property Reading Material, Geneva, 1998, p. 18-19.

حق اختراع در حقوق ایران پیشینه تاریخی حقوق مالکیت فکری که ره آورد انقلاب صنعتی و زاده عصر صنعت می باشد به قریب ۱۵۰ الی ۲۰۰ سال اخیر باز می گردد. در کشور ما آثار فکری و ابداعات چندان مورد توجه نبوده است تا این که با برقراری ارتباط و مبادلات با کشورهای صنعتی که از دوران انقلاب مشروط به بعد افزایش چشم گیری یافت و هم چنین آشنایی جامعه با آثار فکری جدید خارجی به تبع آن ایجاد انگیزه در مخترعین داخلی و افزایش حجم ابداعات و آثار فکری در داخل کشور، زمینه حمایت از حقوق مالکیت فکری و محصولات فکری فراهم و قانون گذار اقدام به تدوین و تصویب قوانین و مقررات مرتبط با حقوق مذکور نمودند که در ایران حقوق مالکیت صنعتی عمری طولانی تر نسبت به مالکیت ادبی و هنری دارد. قوانین مختلف و متعددی در ارتباط با این دو دسته از حقوق در کشور تدوین گردیده است که می توان به قانون ثبت علائم تجاری و صنعتی مصوب ۱۳۰۴ به عنوان اولین قانون در رابطه با حقوق مالکیت صنعتی و قانون حمایت از حقوق مؤلفان، محققان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ به عنوان مهم ترین این قوانین در شاخه مالکیت ادبی و هنری اشاره کرد.

قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ اولین حقوق مربوط به مالکیت صنعتی در ایران در سال ۱۳۰۴ در عصر رضاشاه پهلوی در ۱۸ ماده و ۵ تبصره به تصویب رسید. با افزایش و توسعه روابط ایران با سایر دول در اول تیرماه ۱۳۱۰ با توجه به شرایط و احتیاجات کشور، قانون نسبتاً جامعی تحت عنوان قانون ثبت علائم و اختراعات در پنجاه و یک ماده به تصویب مجلس رسید. این قانون، قانون ۱۳۰۴ را منسوخ اعلام نمود. آیین نامه اجرایی این قانون در تاریخ ۲۹ تیر ۱۳۱۰ مشتمل بر ۵۹ ماده و چهار باب تصویب شد که با تصویب آیین نامه اصلاحی در سال ۱۳۳۷ نسخ گردید. در این قانون علاوه بر تعیین اختراعات قابل حمایت، مقرراتی در خصوص موارد ممنوع از ثبت، مدت حمایت از اختراع، موارد بطلان ورقه اختراع، امکان نقل و انتقال حق اختراع، لزوم ثبت و نقل و انتقال و نحوه رسیدگی به دعاوی مربوط به اختراع را پیش بینی کرده است. که فصل دوم این قانون مشتمل از ماده ۲۶ تا ۴۵ به موضوع ثبت اختراعات اختصاص یافته است. در قانون ۱۳۱۰ تعریفی از حق اختراع به عمل نیامده است. قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات ایران در سال ۱۳۱۰ که نشان دهنده قدمت و کهن سالی این مقوله در ایران است در سال های گذشته، نتوانسته است فواید مورد انتظار را برای کشور به همراه داشته باشد. قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی، و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ به عنوان جدیدترین قانون جاری کشور نام برد که با تصویب این قانون، قانون سال ۱۳۱۰ نسخ گردید. قانون حمایت از ثبت اختراعات - طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ از زمان تصویب قانون ثبت علائم و اختراعات ۱۳۱۰ بیش از ۷۷ سال می گذرد. این قانون در زمان تصویب خود مدرن بوده و نیازهای روز مخترعان و دارندگان علائم تجاری در کشور را تأمین می کرده است. تحولات صنعتی در بخش های مختلف صنعتی، کشاورزی، تجارت و خدمات در پنجاه سال گذشته رشد بی سابقه ای داشته، به خصوص در بیست سال گذشته، رشد صنایع الکترونیک و رایانه و فراگیر شدن اینترنت، فضای جدیدی را در جهان ایجاد کرده است. تحولات حقوق بین الملل مالکیت فکری نیز کم و بیش در صدد پاسخ گویی به نیازها و تحولات روز جهانی بوده است. از همین رو معاهدات مختلفی در سطح بین المللی منعقد گردیده است. امروزه ورود به تجارت بین الملل و حمایت از دستاوردهای صنعتی و اقتصادی برای حفظ موقعیت کشور در عرصه رقابت اقتصادی جهانی امری ضروری است و بدون شناخت دقیق و استفاده از قوانین مالکیت فکری، عرصه رقابت بر کشورها تنگ شده و حضور فعال در تجارت بین المللی با دشواری هایی روبرو می گردد. تحولات حقوق بین المللی مالکیت فکری تأثیرات قابل توجهی بر حقوق داخلی کشور داشته و ارتباطات تنگاتنگ این دو لزوم توجه به این حقوق را در کشور دو چندان کرده است. کشورهایی که در روند پیوستن به سازمان جهانی تجارت قرار دارند، این نیاز را بیش از دیگران حس می کنند. سازمان ثبت اسناد و املاک کشور با آگاهی از این تحولات و با شناخت تعهدات کشور در سطح بین المللی و با اذعان به کاستی های موجود در قانون فعلی ثبت علائم و اختراعات (۱۳۱۰) و به منظور ایجاد زمینه و بسترسازی مناسب برای پیوستن جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی اقدام به تدوین قانون جدیدی تحت عنوان قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم نام های تجاری نمود. پس از گذشت ۷۶ سال (بیش از سه ربع قرن) از تاریخ تصویب قانون ثبت علائم و اختراعات، بالاخره در اجراء اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۶/۸/۷ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی مطابق اصل هشتاد و پنج (۸۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که با عنوان طرح ثبت اختراعات، طرح های صنعتی، علائم و نام های تجاری به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردیده بود، پس از موافقت مجلس با اجراء آزمایشی آن به مدت پنج سال در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۳ و تأیید شورای محترم نگهبان، ابلاغ شد. این قانون مشتمل بر ۶۶ ماده است که از تاریخ لازم الاجرا شدن آن، قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ و اصطلاحات بعدی آن ملغی شد. این قانون به ۴ فصل تقسیم شده است: فصل اول ثبت اختراعات، فصل دوم طرح های صنعتی، فصل سوم علائم جمعی و نام های تجاری و فصل چهارم تحت عنوان مقررات عمومی می باشد. در این قانون برای اولین بار ثبت و حمایت از طرح های صنعتی، وارد نظام حقوق مالکیت صنعتی ایران شده است. این در حالیست که قانون ۱۳۱۰ در این باره ساکت بود و تا قبل از تصویب این قانون، حمایتی از طرح های صنعتی نشده بود. جای تردید نیست که اختراعات در حقوق مالکیت فکری یکی از مهم ترین مباحث به شمار می آید و به خصوص در بخش مالکیت صنعتی از اهمیت والایی برخوردار است به نحوی که بیش از هفتاد درصد از درآمد سازمان جهانی مالکیت فکری از ثبت اختراعات بین المللی تأمین می شود. در این قانون نیز اختراعات در اولویت قرار گرفته و مسائل جدیدی

در آن طرح شده که در سیستم حقوقی و اداری ایران نیز سابقه ندارد. از جمله ویژگی های قانون جدید در بحث اختراع می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. قانون جدید ثبت اختراعات در بسیاری از موارد، خود را با معاهدات بین المللی به خصوص موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) هماهنگ نموده است.

۲. قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰، اختراع را تعریف نکرده و به طور مستقیم وارد مصداق ها و روش های اجرایی گردیده است، در حالی که در قانون جدید، مؤلفه های اختراع تعریف و شناسایی شده و با معاهدات ذیربط بین المللی هماهنگ می باشد.

۳. پیش بینی حق تقدم یک ساله بر طبق کنوانسیون پاریس از دیگر بخش های این قانون است که امکان ثبت اختراع را در سایر کشورهای عضو کنوانسیون (بالغ بر ۱۷۰ کشور) با رعایت مقررات ملی هر یک از کشورهای عضو فراهم می آورد که این مهم در قانون ۱۳۱۰ پیش بینی نشده اما در قانون جدید مورد تأیید قرار گرفته است.

۴. با تعریف جدید اختراع در قانون مورد اشاره، رکن ابتکاری بودن اختراع به ارکان دیگر جدید بودن و کاربرد صنعتی داشتن اضافه شده است.

۵. ثبت اختراعات کماکان در این قانون نظام اعلامی بوده و این مهم سبب تسریع و تسهیل ثبت ملی اختراعات می شود. ضمن این که مبنای اولیه را برای تقاضای ثبت بین المللی در هر کشور عضو کنوانسیون پاریس، طبق مقررات داخلی کشور مربوط فراهم می سازد. هر چند که در سیستم فعلی ایران، ثبت اختراع اعلامی بوده و گواهی نامه برای مخترع حق ماهوی ایجاد نمی ماید و هر زمان شخص ثالثی می تواند ابطال آن را از دادگاه درخواست نماید. اما در این قانون، سیستم امتحانی - آزمایشی و یا سیستم بررسی که از آن به روش علمی نیز تعبیر می شود. به کار گرفته شده و سایر بخش های قانون از جمله حقوق مخترع در گواهی نامه اختراع احصاء گردیده است. و موضوع مهم دیگری که در این قانون در زمینه اختراعات با معاهدات بین المللی هماهنگ شده و در بعد داخلی نیز حائز اهمیت است، استثنائات ناشی از اختراع و احصای برخی از موارد آن از جمله خارج کردن کشفیات از شمول حمایت می باشد. شایان ذکر است که در قانون مصوب ۱۳۱۰ اختراع و اکتشاف به صورت مترادف به کار گرفته شده اند. در بخش استثنائات نیز به صورت قابل توجهی از فضاهای موجود در موافقت نامه تریپس استفاده شده و منابع ژنتیک و اجزای تشکیل دهنده آن و فرایندهای بیولوژیک و تولید آن ها در زمره استثنائات قانون قرار گرفته که با عنایت به غنی بودن ایران در زمینه منابع ژنتیک از اهمیت خاصی برخوردار می باشد.

حق اختراع در مقررات بین المللی اولین قانون حمایت از مالکیت فکری در خصوص حق اختراع در سال ۱۴۷۴ وضع شد طبق این قانون هر مخترع حق داشت انحصار بهره مندی از منافع حاصل از آن را به مدت ۱۰ سال به خود اختصاص دهد. در آن دوران هنوز صنعت و تکنولوژی چندان توسعه نیافته بود. ولی به تدریج دولت ها به لزوم حمایت از حق مخترعان، هنرمندان و نویسندگان پی بردند. بنابراین کشورهای بریتانیا، فرانسه و ایالات متحده نیز به ترتیب در سال های ۱۶۲۳؛ ۱۷۶۲، ۱۷۹۰ حق انحصاری مخترع را به رسمیت شناختند. گوناگونی و تنوع نظام حقوق داخلی کشورهای جهان و لزوم تدوین قوانین و مقررات یکنواخت و متحدالشکل در عرصه بین المللی در زمینه های مختلف به خصوص حقوقی مالکیت فکری، سازمان جهانی مالکیت فکری و سازمان تجارت جهانی^۵ را به فکر انعقاد پیمان ها و موافقت نامه و کنوانسیون هایی انداخت که از سال ۱۸۸۳ در زمینه ثبت اختراعات یعنی از زمان تصویب کنوانسیون پاریس تا به امروز ادامه دارد و مورد قبول جهانیان قرار گرفته است. در جهت شناسایی بهتر حق اختراع در این مبحث به اختصار به بررسی اهم این معاهدات و کنوانسیون ها در چهار گفتار می پردازیم.

معاهده همکاری ثبت اختراعات ۱۹۷۰ معاهده همکاری ثبت اختراعات که به اختصار PCT نامیده می شود معاهده ای شکلی است که شرایط شکلی مربوط به تنظیم اظهارنامه های بین المللی را تنظیم می نماید. این معاهده که با هدف اقتصادی نمودن رونوشت اختراع در سطح بین المللی، ساده کردن امور مربوط به ثبت اختراع برای کشورهای عضو، فراهم نمودن امکان دسترسی عمومی به اطلاعات موجود در اسناد اختراعات و مشارکت هر چه بیشتر کشورها در توسعه و پیشرفت فناوری در سال ۱۹۷۰ منعقد و در سال های ۱۹۷۹ و ۱۹۸۴ مورد اصلاح و بازنگری قرار گرفت، برای حمایت هر چه بیشتر حقوق مالکیت فکری ایجاد شده و توسط حدود ۱۰۸ کشور جهان تا سال ۲۰۰۰ امضاء گردید.^۶ معاهده فوق الذکر زمان تحمل هزینه های ثبت اظهارنامه را به مدت ۲۰ تا ۳۰ ماه از زمان شروع حق تقدم به تعویق می اندازد. یکی از مهم ترین اهداف معاهده این است که حمایت از حق اختراع را در تعداد زیادی از کشورهای جهان، به طور همزمان، با تنظیم یک اظهارنامه بین المللی^۹ میسر سازد. تا قبل از انعقاد معاهده هر شخصی که متقاضی ثبت اختراع خود در چند کشور جهان بود ملزم به تنظیم و ارسال چند اظهارنامه

^۴ . Exam nary system

^۵ WTO . سازمان تجارت جهانی

^۶ . Patent co – operation Treaty (PCT 1970)

^۷ . Wipe – summary of the patent co – operation Treaty, 2000, Geneva.

^۸ . ذبیح الله، اولاد، حقوق و مدیریت ثبت اختراع، فصلنامه دیدگاه های حقوقی، دانشکده علوم فضایی و خدمات اداری، سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴، ۱۳۷۸، ص ۱۰.

^۹ . International patent Application.

به تعداد کشورها بود و این مسئله علاوه بر تحمیل بار مالی اعم از هزینه های ترجمه، حق الوکاله و غیره برای متقاضی، دفاتر ثبت اختراع کشورها را به لحاظ حجم زیاد کاری که برای بررسی ماهوی تقاضای دریافتی ایجاد شد، با مشکل فراوان مواجه می ساخت با کنار گذاشتن روش سنتی بر طبق معاهده همکاری ثبت اختراع هر مخترعی که خواهان حمایت از اختراع خویش در کشورهای مختلف است می تواند ضمن مراجعه به یکی از ادارات ثبت اختراع کشورهای مورد نظر خود فرم تقاضانامه بین المللی ثبت اختراع را به یک زبان تکمیل و اسامی کشورهایی که قصد جستجوی حمایت و ثبت اختراع خود در آنها را دارد ذکر نماید. این تقاضانامه در یک اداره (جستجوی بین المللی) مورد بررسی و جستجو قرار می گیرد. بررسی شکلی و جستجوی بین المللی نیز توسط همان یک اداره دریافت کننده اظهارنامه صورت می گیرد. منظور از جستجوی بین المللی، جستجو در اسناد ثبت اختراع منتشره مربوط به اختراعات قبلی است تا امکان دسترسی به هرگونه سابقه افشاء در خصوص آن اختراع فراهم گردد. پس از طی این مراحل، نتیجه جستجو در گزارش منعکس می شود. اظهارنامه بین المللی در صورتی برای متقاضی واجد آثار خواهد بود که نتایج آن چه تحت عنوان «جستجوی بین المللی» نامیده می شود مانعی در این راه ایجاد نکند. بر طبق معاهده همکاری ثبت اختراع متقاضی می تواند از اداره جستجوی بین المللی بخواهد بررسی ماهوی در خصوص اختراع وی صورت پذیرد. که به اصطلاح به آن «بررسی مقدماتی بین المللی» می گویند. منظور از بررسی ماهوی این است که آیا اختراع ادعایی، معیارهای بین المللی قابلیت ثبت را دارا می باشد یا نه؟ البته نتایج بررسی، مقدماتی بوده و الزام آور نیست صرفاً به عنوان یک نظریه مشورتی مورد توجه ادارات ثبت اختراع قرار می گیرد. پس از مشخص شدن نتیجه جستجوی بین المللی، اداره مربوط، گزارش تحقیقات را به همراه تقاضانامه ادارات ثبت به هر یک از کشورهای منتخب توسط متقاضی ارسال می نماید. در این مرحله اظهارنامه در قوانین داخلی کشورها و مرحله ملی می شود و در نهایت گواهی نامه اختراع پس از بررسی مدارک و گزارش ها و بر اساس قوانین داخلی کشورها صادر می گردد.

کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و اصول حاکم بر آن (۱۸۸۳ میلادی) حمایت از حق اختراع مستلزم فراگیر شدن قوانین و مقررات حمایتی در سطح بین المللی می باشد. در نیمه دوم قرن نوزدهم و با گسترش علم و فناوری و بازارها، مسئله حمایت از مالکیت صنعتی مطرح شد و اولین کنوانسیون بین المللی با عنوان کنوانسیون پاریس در سال ۱۸۸۳ میلادی به امضاء ۱۱ کشور جهان رسید این کنوانسیون در سال های بعد بارها مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفت به طوری که در سال ۱۹۰۰ در بروکسل، ۱۹۱۱ در واشنگتن، ۱۹۲۵ در لاهه، ۱۹۳۴ در لندن، ۱۹۵۸ در لیسن، ۱۹۶۷ در استکهلم و در سال ۱۹۷۹ تکمیل شد شایان ذکر است که دولت ایران در سال ۱۳۷۷ به این کنوانسیون ملحق شد. به موجب بند اول ماده یک این موافقت نامه اتحادیه ای توسط کشورهای عضو کنوانسیون حاضر جهت حمایت از مالکیت صنعتی تشکیل شد. این کنوانسیون بخاطر حمایت از مالکیت صنعتی از اهمیت بالایی برخوردار بوده است.

اصول حاکم بر کنوانسیون: (مقررات این کنوانسیون را می توان به چهار دسته تقسیم کرد)

دسته اول: به نام اصل حق رفتار ملی - دسته دوم: به نام اصل حق تقدم - دسته سوم: در برگرنده قواعد عامی در حوزه حقوق مادی است که شامل قوانین به وجود آورنده حق و تکلیف هستند یا شامل قواعدی است که کشورهای عضو را ملزم به تصویب قوانینی به تبعیت از این قواعد می کند - دسته چهارم: مقررات راجع به چهارچوب اداری در جهت اجرای کنوانسیون است و قیود نهایی کنوانسیون را در بر می گیرد. که ما در ادامه بحث به بررسی دو مقوله اول یعنی «اصل رفتار ملی» و «اصل حق تقدم» به عنوان اصلی ترین و اساسی ترین قواعد کنوانسیون می پردازیم.

۱. اصل رفتار ملی مواد ۲ و ۳ موافقت نامه پاریس به اصل رفتار ملی اشاره دارد. طبق بند اول ماده ۲ موافقت نامه که در این اصل موسوم است هر یک از اتباع کشورهای عضو اتحادیه در سایر کشورهای عضو از نظر حمایت از مالکیت صنعتی از همان حقوق و مزایای برخوردار خواهند بود که قوانین آن کشور برای اتباعش در نظر می گیرد. و این حقوق و مزایا به محض ایجاد برای اتباع هر یک از کشورهای عضو کنوانسیون برای اتباع سایر کشورهای عضو نیز برقرار می شود. البته بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون رعایت اصل رفتار ملی در مورد اتباع کشورهای عضو کنوانسیون و بهره مندی از این حقوق را منوط به داشتن اقامت در آن کشور نکرده. ماده ۳ کنوانسیون نیز این مفهوم را گسترش بیشتری داده و این اصل را در مورد اتباع کشورهایی که عضو کنوانسیون پاریس نیستند به شرط اقامت در کشور عضو کنوانسیون و به شرط داشتن مقر صنعتی یا تجاری «واقعی و مؤثر» در آن کشور جاری می داند. نکته قابل ذکر در این جا این است که اصل رفتار ملی در خصوص شرایط بهره مندی از حقوق توسط اتباع کشورهای عضو در مقام ثبوت حق است. و وفق بند ۳ ماده ۲ موافقت نامه قاعده فوق در مقام اثبات این حقوق و در خصوص آیین دادرسی و تشریفات قضایی در رابطه با خارجیان لازم الرعایه و جاری نمی باشد. واژه تبعه که در صدر بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون بدان اشاره شده است هم شامل اشخاص حقیقی و هم اشخاص حقوقی است. وفق ماده مذکور، «اصل رفتار ملی» شامل تمام امتیازاتی می شود که قوانین مختلف داخلی به اتباع خود می دهد. نکته مهمی که در این ماده باید به آن توجه کرد موضوع تعیین

¹¹. International search.

تابعیت است. در خصوص تعیین تابعیت ذکر چند نکته ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به این که قانون داخلی هر کشور در بحث تابعیت حاکم است. می‌توان نتیجه گرفت که تعیین تابعیت افراد ارتباط مستقیم با حاکمیت کشورها داشته و از مسائل مربوط به آن است. این بدین معناست که قانون داخلی، همان‌طور که شامل اتباع یک کشور خاص عضو کنوانسیون می‌شود شامل اتباع سایر کشورهای عضو نیز می‌گردد. لذا در این رابطه، وجود اصل رفتار ملی امکان هرگونه تبعیض به ضرر اتباع سایر کشورهای عضو را از بین می‌برد. در صورت وجود تابعیت مضاعف برای شخص، تابعیتی که خود شخص بدان استناد می‌کند ملاک عمل خواهد بود مگر در موارد خاص و استثنایی. در اجرای این اصل تابعیت افراد در زمان تقاضای بهره‌مندی از حقوق و مزایای مذکور در بالا ملاک عمل قرار می‌گیرد. یعنی در صورت تغییر تابعیت شخصی، آن فرد نمی‌تواند به تابعیت سابق خود جهت اعمال حق و استفاده از اصل مزبور استفاده کند. آخرین نکته این است که با توجه به اطلاق ماده ۲ کنوانسیون برای کشورهای عضو امکان مقید کردن و مشروط ساختن اجرای مقررات به «معامله متقابل» وجود ندارد.

۲. اصل حق تقدم این حق در موافقت نامه پاریس در خصوص برخی از مالکیت‌های صنعتی از جمله حق اختراع، اعمال و اجرا می‌گردد. اصل حق تقدم بدین معناست که بر اساس یک تقاضانامه یا اظهارنامه قانون ثبت اختراع که در یکی از کشورهای عضو کنوانسیون تسلیم شده باشد درخواست کننده گواهی اختراع در یک مدت زمان معین در سایر کشورهای عضو کنوانسیون مجاز خواهد بود که تقاضای ثبت کنوانسیون خود را نموده و دارای حق تقدم است. به عبارت دیگر اظهار نامه مؤثری که در کشور بعدی تسلیم می‌شود در حکم تقاضانامه تسلیمی در تاریخ ثبت اظهارنامه اولیه خواهد بود و حوادثی چون افشاء و انتشار اختراع در فاصله زمانی بین تسلیم اظهارنامه و اظهارنامه دوم موجب از بین رفتن حق متقاضی در حمایت و ثبت اختراعش در کشور بعدی نخواهد شد.

سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO). سازمان جهانی مالکیت فکری سازمانی است که در جهت تضمین حمایت از حقوق پدیدآورندگان و صاحب آثار، محصولات و فرآیندهای فکری در سطح بین‌المللی و در راستای به رسمیت شناختن مخترعان و مؤلفان و نیز تشویق آنان و اهداء جوایز و هدایا به ابتکار و خلاقیت و نوآوری آنها فعالیت می‌نماید و برقراری این نوع نظام بین‌المللی در جهت حمایت از محصولات و فرآیندهای ابتکاری که محصول خلاقیت و نوآوری انسان می‌باشد می‌تواند نقشی بسیار محرک در پیشرفت و توسعه خلاقیت بشری ایفا نماید و در نهایت با شکوفایی اقتصادی کشورها به بهبود وضعیت زندگی مردم در سراسر جهان کمک نماید. می‌توان گفت یکی از شانزده آژانس تخصصی سازمان ملل است که در سال ۱۹۷۶ به منظور تشویق فعالیت‌های خلاقانه و ارتقاء حمایت از مالکیت فکری در جهان ایجاد شده است. پیدایش سازمان جهانی دارائی فکری به رویدادی در سال ۱۸۷۳ باز می‌گردد. در این سال نمایشگاهی تحت عنوان نمایشگاه بین‌المللی مبتکرین در وین برگزار گردید. اغلب مدعوین این نمایشگاه را به دلیل سرقت افکار و عدم احترام به اموال معنوی تحریم نمودند. در پی تلاش‌های صاحب‌نظران، ده سال بعد کنوانسیون پاریس در سال ۱۸۸۳ برای حمایت از دارائی فکری بر پا گردید و کشورهای عضو برای انجام وظایف، اداره بین‌المللی ایجاد نمودند. در سال ۱۸۸۶ کنوانسیون برن با هدف حمایت از آثار ادبی و هنری پا به عرصه ظهور گذاشت و اداره‌ای نیز برای انجام امور اداری آن ایجاد گردید. متعاقب آن در سال ۱۹۶۷ کنوانسیون به نام تأسیس سازمان جهانی دارائی فکری در استکهلم با هدف ایجاد هماهنگی بین این دو اداره و توسعه ابزار لازم برای این سازمان به عنوان یکی از شانزده آژانس وابسته به سازمان ملل معرفی گردید تا بتواند فعالیت‌های دارائی فکری را ارتقاء بخشد و انتقال تکنولوژی را به کشورهای در حال پیشرفت تسهیل نماید و بدین وسیله توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی را ایجاد نماید. طبق ماده ۲۷ منشور حقوق بشر سازمان ملل (حق دارائی فکری) افراد از حمایت منافع مادی و معنوی حاصل از تولیدات علمی، ادبی و هنری بهره‌مند می‌گردند. در دارائی فکری نیز مانند دیگر حقوق مالکیت، خالق یا مالک پروانه ثبت اختراع، نشان تجاری و حق چاپ و تکثیر از منافع اثر یا سرمایه خود بهره‌مند می‌گردد. تا پیش از تأسیس سازمان مذکور امور مربوط به موافقت‌نامه پاریس و همچنین موافقت‌نامه برن راجع به مالکیت ادبی را تشکیلاتی با عنوان «بیرپی» بر عهده داشت

الف) ارکان سازمان جهانی مالکیت فکری: مجمع عمومی (اعضای این مجمع را نمایندگان کلیه دولت‌های عضو و اعضای اتحادیه پاریس و برن تشکیل می‌دهد و دارای دو نوع اجلاس عادی که در هر دو سال یکبار تشکیل و اجلاس فوق‌العاده که به دعوت مدیر کل به تقاضای کمیته هماهنگی و یا با تقاضای یک چهارم کشورهای عضو مجمع تشکیل می‌شود). ۲. اجلاس (اجلاس از دولت‌های عضو سازمان اعم از این که عضو اتحادیه پاریس یا برن باشند یا نه تشکیل می‌شود و در زمینه ارائه کمک حقوقی، فنی به سایر کشورها و تصویب بودجه دوساله خود فعالیت می‌کند و جلسه عادی اجلاس همزمان با اجلاس مجمع عمومی به دعوت مدیر کل در مقر سازمان واقع در ژنو تشکیل می‌شود).

ب) اهداف و وظایف سازمان جهانی مالکیت فکری: مهم‌ترین آنها به شرح ذیل است: ۱. اعتلاء حمایت از مالکیت فکری در سراسر جهان از طریق همکاری میان دولت‌ها و در صورت امکان همکاری با سایر سازمان‌های بین‌المللی). ۲. تشویق دولت‌ها و ملل به منظور حمایت از مالکیت فکری از طریق انعقاد معاهدات و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی). ۳. کمک به کشورها در جهت یکسان‌سازی و هماهنگ سازی قوانین ملی). ۴. همکاری‌های فنی و حقوقی با دول و سازمان‌های متقاضی. ۵. تمهید و تسهیل زمینه همکاری اداری بین اتحادیه‌ها.

موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری مرتبط با حقوق مالکیت فکری (TRIPS) الف) روند شکل‌گیری موافقت‌نامه تریپس (TRIPS)

در طول دهه ۱۹۸۰ بسیاری از محصولات و علائم تجاری که در تملک و حمایت ایالات متحده آمریکا بود مورد تقلید و سوءاستفاده وسیعی قرار گرفته بود. این امر دولت آمریکا را بر آن داشت تا با مذاکرات دوجانبه با کشورهای دیگر از هرگونه تقلید بیشتر آنها ممانعت به عمل آورد. در این راستا مذاکرات متعددی را با کشورهای مختلفی انجام داد اما از آن جا که صنایع این کشور خواستار حمایت های بیشتر و مؤثرتری در سطح بین المللی بودند، دولت آمریکا به منظور دستیابی به چنین حمایتی در صدد مذاکرات چند جانبه برآمد. با توجه به این که کشورهای متعددی در آن زمان از طرف های متعاقد گات بودند. دولت آمریکا گات را مکان مناسبی برای مبارزه با کالاهای تقلبی و جلب حمایتی مؤثرتر در این زمینه دانست و بدین ترتیب اقدام به شروع مذاکرات چندجانبه کرد. در طول سال های (۱۹۷۹ - ۱۹۷۳) یعنی در حین مذاکرات دور توکیو پیشنهادهایی را برای ارائه چنین توافقی ارائه کرد که مورد توافق طرف های دیگر قرار نگرفت. تلاش های دیگر دولت آمریکا با این استدلال کشورهای در حال توسعه به رهبری برزیل و هند که توافق نامه گات فقط شامل کالاهای محسوس می باشد و موارد مربوط به حقوق مالکیت فکری در صلاحیت و کنترل سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) می باشد به شکست انجامید. گفتنی است در موافقت نامه گات فقط قسمتهایی از مواد ۹ و ۲۰ بودند که در خصوص جلوگیری از ورود و توقیف کالاهای تقلبی اشاراتی داشتند و هیچ گونه قاعده و قانون الزام آور دیگری در این رابطه وجود نداشت کم کم این احساس بین برخی کشورها (به خصوص کشورهای توسعه یافته) ایجاد شد که مقررات گات در برخی زمینه های مرتبط با تجارت بین المللی کارایی ندارد و اثربخش نیست. مهم ترین این زمینه ها عبارتند از: (۱) استثناء کردن دو بخش مهم از تجارت یعنی کشاورزی و منسوجات از اعمال مقررات گات. (۲) عدم توجه به تجارت خدمات در مقررات موافقت نامه گات و اختصاص مقررات صرفاً به تجارت کالا. (۳) متفاوت بودن استانداردهای ملی در حمایت از مالکیت فکری و عدم اجرای کامل و صحیح استانداردها از سوی کشورها و متعاقب آن افزایش کالاهای تقلبی و ایجاد مانع بر سر راه سرمایه گذاری بین المللی در کشورها. (۴) عدم توجه و حمایت از حقوق مالکیت فکری در اعمال مقررات گات. (ن) ضعف نظام اداری و تشکیلاتی گات. سرانجام پس از پی گیری ها و تلاش های فراوان کشورهای صنعتی از قبیل آمریکا، کشورهای اروپایی و ژاپن در مذاکره به تهیه دستور کار مذاکرات دور اروگوئه و پیشنهادهایی که پس از آن توسط دولت های کلمبیا و سوئیس جهت یافتن راه حل مناسب ارائه گردیده بود، موضوعاتی را در اعلامیه وزیران در ۲۰ سپتامبر وارد کرده و راه را برای مذاکرات در این خصوص در دور اروگوئه هموار کردند. در طول سال ۱۹۸۹ گروه مذاکره کنندگان حقوق مالکیت فکری به اظهار نظرهای مختلف نائل آمدند که در اوایل سال ۱۹۹۰ مجموعه این نظرات در قالب پنج متن ظاهر گردید که هر یک متعلق به آمریکا، اتحادیه اروپا، ژاپن و سوئیس و کشورهای در حال توسعه بود، گفتنی است هر یک از متون شامل مواردی می گردید که در تضاد و مخالفت با یکدیگر بودند. در نوامبر سال ۱۹۹۱ گزارشی توسط دبیرکل وقت گات منتشر گردید که در آن سعی شده بود این اختلافات به صورتی ممکن در کنار یکدیگر قرار بگیرند. این طرح مورد مخالفت هر یک از صاحبان متون فوق الذکر قرار گرفت ولی نهایتاً در نشست وزیران در مراکش در تاریخ ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ توافق نهایی بر سر متنی صورت پذیرفت، که این متن در نهایت به امضای نمایندگان کشورهای شرکت کننده رسید. بدین ترتیب موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS) به عنوان یکی از اسناد غیرقابل تفکیک سند نهایی دور اروگوئه و هم چنین یکی از ارکان موافقت نامه های سازمان تجارت جهانی در کنار موافقت نامه عمومی مربوط به تجارت کالا و موافقت نامه عمومی مربوط به تجارت خدمات شکل گرفت.

نتیجه گیری

با توجه به عزم ایران جهت پیوستن به سازمان تجارت جهانی و همچنین روند رو به رشد جهانی شدن، تدوین، تصویب و اجرای هر چه بیشتر قوانین مرتبط با حقوق مالکیت فکری به ویژه در زمینه حقوق مالکیت صنعتی و تجاری و بالاخص مبحث اختراعات برای حمایت از حقوق و فعالیت های گسترده مخترعین کشور و از همه مهمتر رعایت بیشتر قوانین مرتبط با حق اختراع منطبق با الگوهای هماهنگ نظیر موافقت نامه تریپس امری ضروری و حیاتی در نظام حقوقی کشور می باشد. به همین منظور حمایت قوی و موثر از حقوق مالکیت فکری بالاخص حق اختراع به عنوان یکی از شاخه های حقوق مالکیت صنعتی و تجاری نقش اساسی در پدید آوردن انگیزه در نوآوران و خلق آثار ایفا می کند. بنابر این اختراع به عنوان پدیده نو و اجتناب ناپذیر نتیجه همان میل ذاتی انسان است که لزوم حمایت از حق اختراع را به عنوان حقی انحصاری در جهت ایجاد بستر مناسب برای رشد و تعالی جوامع توجیه می کند. و تنها در محیطی که مخترعان آن فارغ از دغدغه حمایت های حقوقی و کیفری لازم نسبت به فرآورده های فکر خویش هستند، اندیشه خلق آثار نو و بکر تقویت می شود. اهمیت حقوق مالکیت فکری در سطح بین المللی و جهان امروز و حمایت کافی و وافی از مخترعین و نوآوران و تسهیل ثبت بین المللی حقوق و از طرفی تدوین قوانین و مقررات حمایتی و انعقاد موافقت نامه و کنوانسیون های بین المللی، باعث تشویق کشورهای در حال توسعه به ویژه ایران گردید تا با تصویب قوانینی منطبق با الگوهای فراگیر همچون موافقت نامه تریپس، همگام با سایر کشورها در راستای حمایت از حقوق مالکیت فکری به ویژه حق اختراع و الحاق به کنوانسیونها بین المللی قدم های موثر بردارند و مصداق بارز این دسته از قوانین و مقررات داخلی، قانون ثبت علائم تجاری و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ است که هماهنگی و همخوانی مناسبی با استانداردها و چهارچوب های مقررات در اسناد و معاهدات بین المللی به ویژه موافقت نامه تریپس دارد. همچنین باید در موارد بسیاری از جمله بحث ضمانت اجرا و اقدامات تأمینی و تربیتی حمایت های بیشتر و گسترده تری از حق اختراع به عمل آید. از آنجا که موضوعات جدید که بایستی تحت حمایت مالکیت فکری قرار گیرند، و از طرفی با توجه به نیاز جوامع به تدوین و تغییر مقررات جدید در رابطه با حقوق مالکیت فکری منطبق با شرایط و مقتضیات زمان که دائم رو به تغییر و گسترش است و همینطور برای هماهنگ سازی بیشتر و انطباق هر چه بیشتر مقررات داخلی با مفاد موافقت نامه تریپس، با ایجاد تغییراتی در متون قانون موصوف، قانون ثبت اختراعات، طرحهای صنعتی و علائم تجاری در تاریخ ۱۳۶۸/۸/۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که تا حدود زیادی استانداردهای حداقل مقرر در مفاد موافقت نامه تریپس را دارا می باشد. همچنین قانون جدید ثبت اختراعات، تا حدود زیادی اشکالات موجود قانون قبلی (قانون مصوب سال ۱۳۱۰) را رفع کرده البته اهمیت حمایت از حقوق مالکیت فکری به خصوص اختراعات باعث شد (بویژه از قرن نوزدهم میلادی) کنوانسیونها، موافقت نامه ها، معاهدات بین المللی بسیاری برای حمایت از این حقوق در سطح بین المللی به تصویب برسد که مهمترین آنها موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری تریپس به عنوان یکی از موافقت نامه های سازمان تجارت جهانی است.

پیشنهادهای

در قانون مالکیت فکری فرض بر آن است که اندیشه های خلاق هنگامی برانگیخته و رشد می باید که صاحبان حق انحصاری اثر بتوانند از نظر مالی از کار خود بهره ببرند و حقی برکنترل نسخه برداری از اثر خود را داشته باشند. علیرغم تصویب قانون ثبت اختراعات، طرحهای صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ و با وجود نکات مثبت و ارزنده در حقوق داخلی و هماهنگی و همسویی در بسیاری موارد با مقررات موافقت نامه تریپس، نواقص و کاستی هایی در حقوق داخلی و بعضاً در نظام حقوقی ما بالاخص در زمینه اجرا وجود دارد که در راستای رفع آنها، پیشنهادهایی به شرح ذیل در خصوص حقوق مالکیت فکری به ویژه در زمینه اختراعات ارائه می گردد.

۱- از آنجایی که الحاق به معاهده همکاری ثبت اختراع منافع بسیار زیادی برای کشور در عرصه ثبت بین المللی اختراعات دارد و به طور مستقیم رشد علمی اختراعات و نوآوری ها را به همراه خواهد داشت. به همین خاطر باید در مجلس شورای اسلامی سند الحاق ایران به این معاهده، با سازمان جهانی مالکیت فکری (WIPO) هرچه سریعتر مبادله گردد. تا مسئولین محترم تمهیدات لازم جهت سرعت بخشیدن به این معاهده را اتخاذ نمایند. تا بر اساس مقررات این معاهده، اعتبار اختراعات مورد بررسی مراجع علمی بین المللی قرار گرفته و پس از آن توسط ۱۴۰ کشور در دنیا حمایت جدی شود.

۲- کشورهای توسعه یافته اهمیت وجود مخترعین و نخبگان و لزوم شکوفایی فکر و اندیشه را برای پیشرفت جامعه درک کرده اند، بنابراین در عرصه حمایت از مالکیت فکری سرمایه گذاری های هنگفتی می کنند و این عامل پیشرفت آنها نسبت به کشورهای در حال توسعه است. پیشنهاد می شود سرمایه گذاری بیشتری در این زمینه از طریق دولت و مسئولین ذی ربط صورت پذیرد. زیرا نگاه فرابخشی، کلان و اساسی برای تقویت علم و دانش از سوی مسئولان امری ضروری است. به همین منظور ما نیازمند عزم ملی مسئولان و دولتمردان در خصوص سرمایه در کشورمان هستیم.

۳- مجموعه قوانین و مقررات مالکیت صنعتی ایران در قانون سال ۱۳۱۰ در زمینه اقدامات تأمینی و تربیتی کامل تر و جامع تر از مقررات موجود در قانون سال ۱۳۸۶ است. در این زمینه در قانون جدید نواقص و خلاءهای بسیاری موجود است که پیشنهاد می شود در این مورد از طریق تأمین دلیل، و همچنین سایر مقررات تأمینی و تربیتی در قانون جدید به آئین نامه ارجاع گردد و یا اینکه در موارد فوق از ابتدا در قانون فعلی به صراحت قید و پیش بینی شود.

۴- قانون جدید (۱۳۸۶) علی رغم برطرف کردن کاستی ها و نواقص قانون قبلی (۱۳۱۰) و هماهنگی و همخوانی با استانداردهای بین المللی خصوصاً موافقت نامه تریپس هنوز انتظارات را برآورده نمی کند، پیشنهاد می شود با وجود اعمال یک سری تغییرات مثبت، اشکالات قانون قبلی در آن رفع شود. از جمله این اشکالات استفاده از روش اعلامی در اعطای گواهی های اختراع است. متأسفانه ثبت اختراعات در قانون فعلی مانند گذشته همچنان اعلامی است. این نوع ثبت با توجه به شرایط فعلی جهان و مطالعات صورت پذیرفته در کشورهای مختلف، به سیستم پیش آزمایی (ارزیابی) مبدل شده است. پیشنهاد می شود با پیوستن به این معاهده هر چه سرعت از سیستم پیش آزمایی (تحقیقی) برای ثبت اختراع استفاده کنیم تا کشورهای دیگر به راحتی نتوانند اختراعاتشان را بدون بررسی علمی، در این کشور به ثبت برسانند.

۵- ضرورت ایجاد بانک اطاعات اختراعات ثبت شده داخلی و بین المللی و علائم تجاری، اتصال دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی و همچنین تطبیق سیستم مکانیزه با وظایف جدید قانون و به روز نمودن آن، امری مهم و ضروری است پیشنهاد می شود در این زمینه هم اقدامات لازم توسط مسئولیت صورت پذیرد.

منابع و مراجع

- [۱] امامی، نورالدین، حق مخترع، مطالعه تطبیقی فصلی از مالکیت های فکری، چاپ سازمان چاپ دانشگاه، شماره ۶، ۱۳۵۰.
- [۲] سرمدی، سهیل و میرابی، وحیدرضا، تجارت الکترونیک، چاپ اول، تهران، انتشارات پرسمان، پائیز ۱۳۸۳.
- [۳] صادقی، نشاط، امیر، حمایت از پدیدآورندگان نرم افزارهای کامپیوتری، دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک کشور، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶.
- [۴] صفایی، سید حسین، دوره مقدماتی حقوق مدنی، جلد اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۹.
- [۵] کاتوزیان، ناصر، مقدماتی حقوق مدنی (اموال و مالکیت)، چاپ دهم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴، مقدمه علم حقوق، چاپ هفتم، تهران، انتشارات اقبال، ۱۳۶۴.
- [۶] میرحسینی، سید حسن، قواعد فقه بخش مدنی (۲)، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۴.
- [۷] اولاد، ذبیح الله، حقوق و مدیریت ثبت اختراع، فصلنامه دیدگاه های حقوقی، دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، شماره ۱۳ و ۱۴، سال چهارم، ۱۳۷۸.
- [۸] جعفرزاده، میرقاسم و محمودی اصغر، «شرایط ماهوی حمایت از اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۲، ۱۳۸۴.
- [۹] دوستی، نصرت الله، سیستم مالکیت صنعتی ایران وضعیت فعلی و دورنمای آینده، مجموعه مقالات سمینار ملی، نقش مالکیت صنعتی در توسعه اقتصادی، تهران، ۱۳۷۴.
- [۱۰] رضایی، دیدگاه کلی از سیستم مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران، ویژه نامه همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه های تجاری حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین المللی، تهران، ۲۷-۲۶ آذر ۱۳۷۵.
- [۱۱] مایکل فیش، حمایت از مالکیت های صنعتی تحت کنوانسیون پاریس و موافقت نامه TRIPS، ویژه نامه همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه های تجاری مالکیت معنوی در تجارت بین الملل وایپو با همکاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، تهران، ۲۷-۲۶ آذر ۱۳۷۵.
- [۱۲] معین، محمد، فرهنگ اسلامی، جلد اول و چهارم، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۰.
- [۱۳] واعظی نژاد، صغری، سازمان جهانی مالکیت معنوی (WIPO)، نشریه کتابهای اسلامی، شماره ۸.
- [۱۴] هانیس باردل، حقوق اختراع و طرح های صنعتی، ویژه نامه همایش ملی بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران، تهران، آذر ۱۳۷۵.
- [۱۵] عزیزی مرادپور، حمید، نظام بین المللی حق اختراع، با تاکید بر حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای، پایان نامه دوره فوق لیسانس دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۳.
- [۱۶] وصالی، محمود، تجزیه و تحلیل مقررات مربوط به علائم تجاری در حقوق ایران و تطبیقی، پایان نامه دوره دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۷۷-۷۸.
- [۱۷] کنوانسیون پاریس برای حمایت حقوق مالکیت صنعتی مصوب ۱۸۸۳ میلادی.
- [۱۸] معاهده همکاری برای ثبت اختراع مصوب ۱۹۷۰ (PCT).
- [۱۹] موافقت نامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPS).
- [20] Bently, Lionel & Sherman, Bard, Intellectual Property Law, oxford University Press, oxford2001.
- [21] Black, Henry, Blacks Law Dictionary, west Publishing co, 1979.
- [22] Electronic commerce: Law and practice, Michal Chissick, Alistair Kelman Sweet Maxwell, London, 2002.
- [23] Pierce, Jennifer & Purvis Iain, Working with Technology, Sweet & Maxwell, London, 2001.
- [24] WIPO, Intellectual property Reading Material, Geneva, 1998.
- [25] WIPO, "Summary of the Paris convention for the Protection of Industrial Property", Geneva, 2000.
- [26] <http://www.dadsetani.ir>
- [27] <http://www.hoghooghdanah.com/Lawblog>.

[28] <http://www.Iranianvention.com>

[29] <http://www.Irost.org/Persian>.